STEVEN SPIELBERG DIGITAL YIDDISH LIBRARY
NO. 11896

DER OYFGEKUMENER GVIR

Sholem Aleichem

THE MAX PALEVSKY
YIDDISH LITERATURE COLLECTION

NATIONAL YIDDISH BOOK CENTER
AMHERST, MASSACHUSETTS

NATIONAL YIDDISH BOOK CENTER
AMHERST, MASSACHUSETTS
413 256-4900 | YIDDISH@BIKHER.ORG
WWW.YIDDISHBOOKCENTER.ORG

•

MAJOR FUNDING FOR THE
STEVEN SPIELBERG DIGITAL YIDDISH LIBRARY
WAS PROVIDED BY:

Lloyd E. Cotsen Trust
Arie & Ida Crown Memorial
The Seymour Grubman Family
David and Barbara B. Hirschhorn Foundation
Max Palevsky
Robert Price
Righteous Persons Foundation
Leif D. Rosenblatt
Sarah and Ben Torchinsky
Harry and Jeanette Weinberg Foundation
AND MEMBERS AND FRIENDS OF THE
National Yiddish Book Center

•

The *goldene pave,* or golden peacock, is a traditional symbol of Yiddish creativity. The inspiration for our colophon comes from a design by the noted artist Yechiel Hadani of Jerusalem, Israel.

The National Yiddish Book Center respects the copyright and intellectual property rights in our books. To the best of our knowledge, this title is either in the public domain or it is an orphan work for which no current copyright holder can be identified. If you hold an active copyright to this work – or if you know who does – please contact us by phone at 413-256-4900 x153, or by email at digitallibrary@bikher.org

שלום עליכם

דער אויפגעקומענער גביר

Hebrew Publishing Company

632-34 Broadway, New York.

1928

*דאס אייביגע פאָלק

פון ישראל איסר קאצאוויטש

א בעלעהרענדער בוך וועגען די בעדייטונג און ענטוויקלונג פון אידענטהום. א בוך וועלכער קען דינען אלס אן ענציקלאפעדיע פון אידישען לעבען און שאפען פון דער פערגאנגענהייט און געגענווארט, ענטהאלט אויך אין קורצען די געשיכטע פון אידען אין אלע לענדער. אלעס דייטליך געשריבען אין א הארציג אמת אידישע פליסענדע שפראך.

געדרוקט אויף גוטען פאפיר
און געבונדען אין קלאָט

פרייז 2.00

---

*חרוב'ע וועלטען

פון א. ש. זאַקס

דריטע פארגרעסערטע און פארבעסערטע אויפלאגע

א בוך וואו עס ווערט געשילדערט מיט לעבעדיגע פארבען דעם גאנצען אידישען לעבען אין ליטא פאר דער מלחמה. דער בוך האט געמאכט א רושם ביי זיין ערשיינען און איז פארקויפט געווארען אין די טויזענדע עקזעמפלארען.

געדרוקט אויף רעגאל פאפיר 320 זייטען
פראכטפאל געבונדען אין קלאָט

פרייז 1.50

HEBREW PUBLISHING COMPANY
632-34 Broadway, New York.

דער אויפגעקומענער גביר.

פון שלום עליכם.

מארקוס זעלינמאַן איז אויסגעוואקסען ביים גאנץ אָרימע עלטערן; דער פאטער איז געווען א שטיקעל סוחר, אמאל א פאקטאָר, און האט געלעבט אין גרויס דחקות מיט א פאמיליע פון 12 פארשוין.

דער יונגסטער מאָטילי (שפעטער „מארקוס“) געדעקט דעם פאטער, ווען ער איז שוין געווען אלט און קראנק; דיא עלטערע קינדער זיינען זיך צוקראָכבען אויף דער וועלט, מאָטיל איז איבערגעבליבען אליין ביים דיא עלטערן.

דער לעצטער אָרימער מאן ביים יודען וועט זיין קינד נים מאכען פאר קיין בעל־מלאכה; אפילו דער בעל־מלאכה אליין וויל נים אז זיינע קינדער זאָלען זיין בעלי־מלאכות; וויא אזוי דער פאטער האט זיך געמוטשעט, נאָר מאָטיל איז געגאנגען אין חדר.

פון קליינערהייט אָן האט ער ליעב געהאט אלעס צו בעמערקען און צו בעקלערען. צום אללעם ערשטען האט ער זיך געוואונדערט, וואס צווישען דיא תלמידים זיינען געווען: טהייערע און וואָלוועלע, ציטערדיגע און פארוואָגעלטע.

צום מייסטען האט איהם פערדראָסען אויף איין תלמיד „משה'לע“, אויף וועלכען דער רבי מיט דיא תלמידים האבען כבוד געלייגט; משה'לע האט געהאט א נייעם סידור, א שעהנעם חומש, פיינע קליידער, און דיא רביצין האט צוליעב איהם געבראָטען לעבערליך מיט פופקיליך; מיט איהם האט מען וויינינער געלערנט וויא מיט דיא איבעריגע תלמידים.

אז דער רבי איז געקומען פונ'ם דאווענען און האט געטראָפען דעם חדר איבערגעקעהרט מיט דיא פיס ארויף, האט ער אללע תלמידים געשמיסען, נאָר משה'לען האט ער געזאָגט מיט א שמייכעלע:

— נו? ווייסע־חברה'ניק? דוא ביסט דאָך געוויס געזעסען וויא א

סטאַטיק ? דער רבי האט איהם נעגעבען א קניפּ אין בעקעל און האט איהם אַרויסגעשיקט אויף דער גאַס זיך שפּיעלען, דיא איבעריגע תלמידים האט ער געזעצט צום חומש און האט זיי נענומען ברעכען דיא ביינער, וויא דער שטיינער איז.

דאס האט זייא נעברענט וויא א פייער און דיא קנאה איז געווען אַזוי גרויס בייא דיא קינדער צום ציטערדיגען משה'לע, אז ווען ניט דיא מורא פאַר דעם בייזען רבי'ן, וואָלטען זיי איהם דערטרינקען אין א לעפעל וואסער. נאָר דער רבי האט אָבער געהייסען מען זאָל משה'לען אָבגעבען כבוד און ניט אָנריהרען מיט קיין פינגער.

דערפון האבען דיא אָרעמע קינדער אויסגעלערנט חנפה'נען — דיא ערשטע פיינע מדה, א גרויסע מעלה!

מאָטיל האט זיך לאַנג געבראָכען דעם קאָפּ: פאַר וואס קומט עס אונז מיר זאָלען ליידען גלות, און דער גליקליבער משה'לע זאָל אַזוי פרייא זיין? משה'לע האט איהם אָבער אליין פערענטפערט דיא קשיא.

עס האט זיך געמאַכט, אז משה'לע וואס האט ליעב געהאט שטיללערהייט צו שלאָגען, צו קנייפּען זיינע אָרימע חברים, וועלכע האבען געמוזט פערשווייגען, האט אויסגעקלאַפּט מאָטלין און האט איהם אָנגעשיט פולע אויגען מיט זאמד; מאָטיל האט איהם בעצאָהלט מיט פּראָצענט.

משה'לע איז אריינגעלאָפען צום רבי'ן מיט א געוויין; דער רבי האט מאָטלין אריבערגעלייגט און האט איהם גוט געשמיסען, ביז משה'לע האט שוין נישט געקענט איבערטראָגען דאס געשרייא און געבעטען דעם רבי'ן יר זאָל איהם אָבלאָזען.

נאָך דעם האט דער רבי מוסר געזאָגט מאָטלין:

— וויא קומסטו דוא קבצן אויפצוהייבען א האנד אויף משה'לען? דוא ווייסט ווער ער איז? ער איז יוסילטשיס בן־יחיד! זיין טאַטע איז דער ערשטער נביר אין שטעדטיל! ער צאָהלט מיר שכר למוד פאַר איהם 30 רובל א זמן! און דיין טאַטע, דער קבצן צאָהלט מיר פאַר דיר 12 רובל! טאָמער ווערסט דוא דערצעהלען דעם טאַטען, וועל איך דיך קאַטעווען צום טויט! דוא שלעפּער, זאָלסט וויסען אויף ווייטער, אז מיט קיין רייכען פון דיר זאָלסט דוא ניט אָנהויבען!......

דאָ האט מאָטיל געהאט דיא ערשטע לעקציע, אז רייך איז בעסער וויא אָרעם....

דיא צווייטע לעקציע האט ער נעהאט פון דעם זעלבען מלמד, וועלכער האט פון דאס קנעלינג אליין ניט נעקענט לעבען און איז זיך דערצו געווען א שדכן (וויא דער שטיינער איז בייא יודען).

פיעל מענשען פלעגען קומען אין חדר יעדען טאָג, און דאָ זיינען געענדיגט געוואָרען פיעל שידוכים, און בייא מאָטלין אין קאָפּ איז איבערגעבליעבען דעם רבינ׳ס רייד:

— וואס גלייכט איהר פייוולין צו זיינוולין? פייוויל איז א קבצן און זיינוויל איז א נגיד! ער האט א שטוב און אַ שטאָט אין בית־המדרש אויף דער שפּיגעל־באַנק! וואס טויג מיר יחוס? געלד — דאס איז דער עיקר! ווער עס האט געלד, דער איז דער מיוחס!....

איינמאָל איז מען געקומען רופען מאָטלין פון דעם חדר אַהיים; דער פאָטער איז געלעגען אויפ׳ן טויטען בעט; ער האט צוגערופען מאָטלין און האט איהם געזאָגט:

— איך דאַרף באַלד שטאַרבען.... קיין ירושה לאָז איך אייך ניט; איין גוט וואָרט קען איך דיר זאָגען פאַר מיין טויט, זאָלסט דאס געדענקען אויף תמיד.... אין חדר קענסט דוא שוין מעהר ניט לערנען...... וועסט ארויס אויף דער וועלט.... וועסט זיך נעהמען צום מסחר.... זאָלסט דוא געדענקען, אז מען דאַרף קלויבען און אָבהיטען א רובל וויא דאס אויג אין קאָפּ..... פון א גראָשען זאָלסט דוא מאַכען צווייא.... פון א רובל — דרייא און האַלטען שטאַרק אין דיא צייהן, אז קיינער זאָל דאס בייא דיר ניט ארויסרייסען...... געדענק־זשע מיין קינד — דער עיקר איז דער רובל, ווייל דער רובל מאַכט דעם מענשען שעהן, פיין, קלוג....! און אז דוא וועסט פערהאָרעווען דעם ערשטען רובל, וועסט דוא אליין פיהלען וויא זיס דאס איז......

דאס איז געווען דיא דריטע לעקציע!

מאָטיל איז ארויס אויף דער וועלט מיט ליידיגע הענד, מיט דעם רבינ׳ס לעקציעס און דעם פאָטערס צוואה — אז דער עיקר איז געלד! — נאָר וואס טהוט מען? א סוחר! א סוחר!! וואס האַנדעלט איין אָרעם בחור? אַלעס! ער איז אַ קונה הכל: דאָרט האט ארויסגעטראָגען א גוי שטשעטינעס פון א חזיר — קויף! איין אַלטען קאַפּטען — קויף! א רעשעטע — קויף! א זעקעל פּאַלאָווע — קויף! א שיסעלע וואַקס — קויף! א שטיינעל מיט א פיינעלע — קויף!

איין אלטע האַק — קויף! מיט איין וואָרט — קויף! אַ יודען דאַרף מען קיין שכל ניט לערנען וויא אזוי צו האַנדלען: ער פערשטעהט אז מען דאַרף קויפען בילליג און פערקויפען טהייער, געבען האַלב וויפיעל יענער וויל, און פערלאַנגען צוויי מאָל אזוי פיעל וויפיעל עס קאָסט זיך......

און אזוי צו ביסלעך הויבט ער אָן איבערגעהן פון פּאָלאָווע אויף הרעטשקע, פון הרעטשקע אויף קאָרן און ווייץ; פון שטשעטינים אויף קאָנאָפּליע, פון קאָנאָפּליע אויף לייוונט; פון וואַקס אויף חלב, פון חלב אויף האָניג און בוימעל, און אזוי ווייטער.

אזוי איז אויך מאָטיל געוואָרען פון אַ מאַרק יונגעל אַ תבואה־הענדלער, אַ גרויסער סוחר!

מאָטיל האָט אַ קוק געטהון אין בייטעלע — אַ רובל! מאָרגען — צווייא! איבערמאָרגען — דרייא! שפּעטער — צוועלף! צעהן רובל האָט ער ארויסגענומען, איבערגעצעהלט 3 מאָל, בעטראַכט פון אַלע זייטען, איינגעבונדען אין אַ בייטעלע און אויפגעהאַנגען אויף דעם האַלז: לאָז דאָס ליגען; מאָטיל הייבט אָן צו האַנדלען ווידער אַמאָל מיט 2 רובל; עס ווערט שוין 15! מאָרגען 20! אין אַ יאָהר ארום הענגט שוין בייא מאָטלין אויף דעם האַלז אַ היבש קניפּעל; ער נעהמט דאָס אראָב — שטילערהייט, בייא נאַכט, קיינער זאָל ניט זעהען — פּאַוואָלינקע שלעפּט ער ארויס פּאַפּירלעך: אַ געלס, אַ גרינס, אַ בלאָווס, אַ רויטס, אַ ווייס — אלערלייא פאַרבען אויף אַ רעגענבויגענדיגס — אַ הונדערטער!... מאָטיל האָט אַ גאַנצען הונדערטער, חוץ קלענערע אסיגנאַציעס.

מאָטיל פערבינדט דאָס געלד צוריק און איז ווייטער דערזעלבער וואָס פריהער; דער אָרימער, אָבגעריסענער, באָרוויסער מאָטיל; ער עסט ווידער מכות און שלאָפט וויא אַ הונד.

מען דאַרף זיך אָבער שוין מאַכען עפּעס אַ מלבוש — מעשה סוחר! עס דאַרף קאָסטען 8 רובל.... מען דאַרף אויסבייטען דעם הונדערטער! ניין, ניין!! מען טאָר ניט!!

אין אַכט יאָהר ארום — מאָטיל געהט שוין אויסגעקליידעט וויא אַ מענש, אין 16 יאָהר ארום — איז שוין שווער איהם צו דערקענען: ער טראָגט אַ גאַנץ פיינעם פּעלץ! שטיוועל אויף סקריפּקיס, אַ גאָלדענעם זייגער מיט אַ שווערער גילדענער קייט, אַ קאַפּעליוש — עס איז גאַר ניט יענער מאָטיל....

עס איז אָבער פאָרט ער! — ער האט שוין לאנג חתונה געהאט; ער איז שוין א פיינער סוחר, ער הייסט שוין ר' מאָטיל זעלינמאַן, ער האט גרויס קרעדיט און האנדעלט אויף 50 טויזענד רובל; אין שול הערט מען שוין:

— יעמוד מורנו ר' מרדכי ב"ר זאב ש״שי!

ר' מאָטיל געהט טריט בייא טריט, סטאַטעטשנע, דער טלית מיט א זילבערנער עטרה, מאַכט דיא ברכה מיט אזא דרך ארץ; דער חזן זאָגט:

— בעבור שנדר?

ר' מאָטיל ענטפערט איהם: „ח"י ר"כ", און טהוט זיך אפילו ניט קיין קנייטש, און נעהמט גלייך צוריק אין מזרח־וואנד — גלייך וויא ער איז דאָרט אויסגעוואקסען....

בייא זיך אין דער היים איז ר' מאָטיל א פריץ, א שעהנע פרוי, שעהן מעבעל; מעקלערס קריכען איהם אונטער דיא נעגעל:

— ר' מאָטיל, איהר זייט דאָך היינט בייא אונז דער גביר!....

מאָטיל גלעט זיך דיא באָרד.

עס געהט אוועק נאָך 10, נאָך 20 יאָהר! מען הערט: א נייער פּאָדראַטשיק איז אראָב געקומען אין א גרויסער שטאָדט, א מיליאָנער! וויא הייסט ער: מארק וולאדימיראָוויטש זעלינמאַנאָוו! ווער איז ער: א רוס אָדער א דייטש?— ניין, א יוד!....

א גרויסער קאַבינעט, א שעהנער שרייב־טיש מיט פיעל בראָנזענע און מאַרמאָרנע שרייב־צייג; בייא דער טהיר א שווייצאר; מען רעדט רוסיש; מען מוז שטעהן 2 שעה אין פאָר־צימער, ביז מען כאַפּט זיך קוים אריין אין קאַבינעט.

ביים טיש זיצט א שעהנער, געזונטער מענש מיט גרויע האָר אויף דעם קאָפּ; פון א באָרד קיין צייכען ניט. דאס פּנים לויטער, פריש; ער רעדט הויך, הילכיג, און קוקט פון דעם הימעל אראָב אויף יעדען; נדבות שיט ער מיט דער ברייטער האנד, נאָר אלץ אזעלכע, דיא וועלט זאָל וויסען, ניט דיא 4 ווענד אליין; ער געהט צו צום בוכהאלטער און נעהמט בייא איהם דעם באלאנס פון דעם לעצטען יאָהר און געהט אין זיין קאַבינעט, טהוט א קוק דיא לעצטע שורה: 2,300,000 רובל! זאָגט ער צו זיך אליין מיט א שמייכעל. „אַ דוא מאָטיל, דוא שלעפּער, ביזט א בריה? דוא האסט געקענט מאכען אזא קאַפּיטאל פון 2 מיליאָן מיט 5 מאָל הונדערט טויזענד רובל? חא — חא — חא —".

אָט דאס איז אונזער מאָטיל?... ער פליהט העכער און העכער! ער וויל נאך! ביז וואנען? ווייס ער אלליין אויך ניט! דער זייטיגער מענש קלערט אזוי:

מאָטיל! האסט דערטאַפּט א מיליאָן? לייג אריין דאס געלד אין דער באַנק און זיץ רוהיג און לעב זיך אָב דיינע יאָהרען רוהיג! וואס טויג דיר משא ומתן? וואס דאַרפסט דוא פליהען?....

איהר וואונדערט זיך וואס אזא קליין מענשעלע וויל פליהען אללע מאָל העכער; איהר גיט איהם זעהר א גוטע עצה אריינצולייגען דעם ערשטען מיליאָן אין דער באַנק און זיצען אין דער היים.

איהר דאַרפט אָבער וויסען צוויי זאכען: ערשטענס וועט דאס זיין א שאַדען פאַר דער וועלט, אין דער פּאָליטישער עקאָנאָמיע; אז אלע עשירים וועלען אריינליינען זייער קאַפּיטאַל אין דער באַנק, ווער וועט האַנדלען? ווער וועט לייהען געלד אין דער באַנק? ווער וועט אויפקויפען דיא תבואה פון דעם לאַנד? ווער וועט שליסען געשעפטען מיט אויסלאַנד? וואו וועלען מיר געהמען דאס וואס אונזער לאַנד קען אונז ניט געבען? ווער וועט בויען פאַבריקען? פון וואס וועלען לעבען טויזענדער פאַמיליעס, אז דער קאַפּיטאַליסט וועט קיין געשעפטען ניט מאַכען? ניין, דאס איז ניט קיין קונץ אריינצוהאַפּען א מיליאָן און פערגראָבען אין דער ערד; מען דאַרף לאָזען דעם קאַפּיטאַל זיך קאַטשען און וואַקסען; דאס איז ניצליך אי פאַר דעם קאַפּיטאַליסט, אי פאַר דעם עולם, אי פאַר דעם לאַנד.

צווייטענס, דאַרפט איהר ניט פערגעסען, אז מאָטיל זעלינמאַן האט דעם מיליאָן ניט געפונען אויף דעם יריד, לויט דער צוואה פון ר׳ יהודה החסיד. בייא איהם איז פון א גראָשען געוואָרען א רובל, פון א רובל 10, פון 10, הונדערט און אזוי ווייטער.

וויפיעל נעכט איז ער אָבער ניט געשלאָפען, ביז ער האט איבערגעצעהלט דיא ערשטע 1000 רובל? וויפיעל מאָל האט ער ניט געגעסען צו דער צייט? וויפיעל מאָל האט ער זיך מבזה מבוזה געמאַכט בייא יעדען אין דיא אויגען? וויפיעל מאָל איז ער אפשר געשטאַנען פאַרפראָרען, דערטרונקען אָדער געהרג׳עט צו ווערען?

דאס איז אלץ דערפאַר, ווייל ער האט מקנא געווען נגידים וואס זיינען געפאָהרען אין קאַרעטעס און פלעגט אלץ בעטען גאָט ער זאָל איהם געבען

עשירות, ער פלעגט איהם צוזאָגנען צו זיין א פרומער יוד און אלע טאָג לערנען א פרק משניות און אויסזאָגנען גאנץ תהלים!...

דער מענש האט אָבער ליעב צו נארען יענעם, זיך און אפילו גאָט אליין.

מאָטיל פאָהרט שוין אין א קארעטע מיט א פאָר ווייסע פערדליך; אין טאש ליגט בייא איהם א היבש פעקעל אסיגנאציעס: ער איז שוין א שטיקעל נגיד, אזוי וויא ער האט געוואָלט, פון דעסטוועגען וויל ער אין קלויז בייא דער הרובע ניט זיצען אָבלערנען אלע טאָג א פרק משניות און זאגען תהלים.

ניין! ווער מהוט אזוי? א שלימזלניק! גאָט אליין האט אויך פיינד, אז מען איז איין אומזיסטיגער פרעסער: מען דארף הארעווען! א מלאכה זיך אנידער צו זעצען און אויפעסען דאס ביסעל געלד אין צוויי יאָהר?

„דער טאטע ז״ל איז פאָרט געווען א קלוגער, איך געדענק זיין צואה! און וואס בין איך פאר א נגיד? אָט פיינענבוים איז א נגיד! דאס הייסט א נגיד! זעהסט אביסעל א הויף? א מענש פארגינט זיך אביסעל וואָהנען אין צימערן מיט טהייערע מעבעל, לאקעים, מיט הינד און שטוב, מען רעדט דייטשערים! איך וואָלט האבען זיין פערמעגען, וואָלט איך זיך אביסעל שעהנער געפיהרט פון דעם טרפניאק פיינענבוים! בייא מיר וואָלט געווען דער רבי ר׳ ישראלצי אלע יאָהר צו גאסט און חסידים וואָלטען ביי מיר געטאנצט צו דער מלוה מלכה אָהן תחתונים אויף דעם דאך“....

אזוי האט ער געקלערט ביז זיין קארעטע האט זיך אָפּגעשטעלט בייא דעם הויף פון פיינענבוים׳ס הויז: ער שפרינגט אראָפּ פון דער קארעטע, נעהמט ארײן אין פאָרהויז, דער שווייצאר חאפט פון איהם אראָב דאס אויבערשטע מלבוש.

— דער בעל־הבית איז אין דער היים? פרעגט מאָטיל.

— דער הערר פייגענבוים איז צו הויזע — ענטפערט איהם דער לאָקאי אויף דייטש.

— איך בין מרדכי זעליגמאן — רעקאָמענדירט זיך מאָטיל פאר דעם הערר פיינענבוים.

— זעהר איינגענומען! — ענטפערט איהם פיינענבוים — וואס וועט איהר עפעס זאָגען?

— איך בין א ברויט־הענדלער — זאָגט מאָטיל — און א שטיקעל פאָדראטשיק פון ארבייטער אין דיא צוקער־פאבריקען: איך האנדעל מיט צוקער

רעדנע אין פערקויף קלעפּס׳ס; איך קויף אמאָל צוקער אויף, און האב א שניטקראָם; איך האלט דיא ארענדע בייא אונז אין שטעדטעל און האב שטיינער אויף; איך קויף וואָלל און האב א ליכט פאבריק, איך האב ניט לאנג גענומען א פּאָססעסיע און געקויפט א שטיקעל וואלד מיט 2 שותּפים; איך האב א קאָמיסיע פון געבייטעלט־מעהל און מיין ווייב האלט א באקאלענישע קלייט; איך בין טאקע דער בעל־טאַקסע בייא אונז און גבאי אין שול; נאָר דער הויפּט מסחר איז בייא מיר אָקסען אויף דעם סטעפּ....

דער העדר פיינענבוים האט זיך אזש א וואָרף געטהון אויף זיין שטוהל און האט אויסגעגלאָצט דיא אויגען אויף דעם יונגען מאן וואס האנדעלט מיט אלעם אויף דער וועלט!

— א־הר דארפט דאָך האבען דערצו קרח׳ס עשירות? — האט איהם פיינענבוים פערוואונדערט געפרעגט.

— מיר האבען אביסעל געלד, און אביסעל לייהען מיר צו.— דאנקען גאָט!— האט איהם מאָטיל סאַטבליטיג געענטפערט.

נאכדעם האט ער זיך אויפגעהויבען און א בייג געטהון צו ה. פיינענבוים און געזאגט מיט גרויס אכטונג און מיט א זיס שמייכעלע:

— איך האב געהערט פון איערטוועגען פיעל גוטע שבחים; דער פּריץ קלישקאָווסקי האט אייך שטארק געלויבט פאר מיר.

— איהר קענט זיך מיט קלישקאָווסקי׳ן? האט איהם פיינענבוים פערוואונדערט געפרעגט.

— א וואונדער! מיט קרוגלאָרילאָוו׳ן בין איך גאר א גוטער ברודער.

— קרוגלאָריקאָוו׳ן?! מיט דעם דירעקטאָר פון דער סטראָיטעלנע קאָמיסיע?!! האט פיינענבוים געזאָגט און איז אויפגעשפּרונגען פון דער שטוהל.

מאָטיל האט נאָר אָנגעבויגען אביסעל דעם קאָפּ אויף א זייט און האט א שמייכעל געטהון.

— סטייטש, איך בין דאָך בייא זייא אין גאנצען אין דיא הענד! — האט פיינענבוים אויסגעשריען — דאס זיינען דאָך אזעלכע רשעים וואס עס איז גאר ניט געהערט געוואָרען אויף דער וועלט! זיי ציהען פון מיר ארויס דעם מארך פון דיא ביינער! איך האב שוין איבערגעהאט אויף מיין לעבען פּאָדראדען מעהר וויא האָר אין קאָפּ, און אזעלכע בלוט־זויגערס האב איך גאָך נאך ניט באגעגענט! זייא

וועלען מיך רואינירען, זייא וועלען מיך מאכען פאר איין אָנזעצער!... זייא.... זייא....

— האט מיר קיין פאראיבעל — האט איהם מאָטיל איבערגעשלאגען די רייד — איהר זיים עלטער, רייכער און געווים קלינער פון מיר! איך בין דאָך אקעגען אייך ניט מעהר וויא א ווערמיל, א נאר ניט.... איך מוז אייך אבער איבערשלאָגען די רייד און זאָגען, אז איהר האט א גרויסען טעות: קלישקאָווסקי איז דוקא א גוטער פריץ; איהר ווייסט דאָך וואס הייסט א גוטער פריץ! פאר וואס רופט מען דעם רבי'ן „גוטער יוד"? דערפאר ווייל ער איז א גוטער בטבע און נעהמט א רובל.... אָט דאס איז קלישקאָווסקי להבדיל בין טומאה לטהרה... און ווער שמועסט קרוגלאריקאָוו — דאס איז נאר א דימענט!...

— קרוגלאָרילאָוו איז א דימענט?! וואס רעדט איהר?

— אָט דאס וואס איהר הערט! ער וועט פאר מיר קיין זאק באָרשט ניט נעהמען....

— אז עס איז יא אזוי — האט פייגענבוים געזאגט און האט זיך צוגערוקט צו מאָטלין — קענט איהר דאָך מיר טהון די גרעסטע טובה: זאָגען א גוט וואָרט....

— אָך, מיט דעם גרעסטען כבוד! ניט נאָר א גוט וואָרט, אפילו אלץ וואס איהר פערלאנגט, קען איך בייא זייא פועל'ן....

פייגענבוים האט זיך אויפגעכאפט און האט שטארק געקוועטשט מאָטלין די האנד און האט איהם מיט א גערירהרטער שטימע געזאגט:

— הערר זעליגמאן! איהר זיים מיין מליץ יושר! איך וועל אייך אייביג ניט פערגעסען!

בייא די ווערטער איז אריינגעגאנגען א יוד און האט אָבגעצעהלט פייגענבוים'ן 40 טויזענד רובל אויף דעם טיש.

פייגענבוים האט אויפגעעפענט א שופלאָד און האט אריינגערוקט אהין דעם פאק אסיגנאציעס....

ביזא מאָטלין האט אָנגעהויבען שפרינגען אין די אויגען און דער קאָפ האט זיך איהם פערדרעהט:

— 40 טויזענד רובל מיט אמאל פערשטופט אין קעסטעל און אפילו קיין קנייטש ניט געמהון! אָט דאס הייסט א גביר!... זעהסט מאָטיל?

— איהר האט נאך געווים ניט געפריהשטיקט? — האט איהם פייגענבוים געפרעגט און האט איהם אריינגעפיהרט אין עסס־צימער וואו עס איז געשטאנען א קיילעכדיגער טיש מיט משקאות און מיט מאכלים.

ביי מאטלין האט אָנגעהויבען קיצלען אין דער נאָז פון דעם ריח פון הערינג מיט אַלערלייא געזאלצענע פיש מיט דיא פערבייסענס....

— געניסען זיא! האט איהם פייגענבוים געזאָגט און האט איהם אונטערגעטראגען א גלעזעלע קאָניאק, וועלכעס ער האט אריינגעגליטשט אין מויל אריין....

— איך רעכען זיך באלד דורכצופאָהרען צו קלישקאָווסקי'ן און צו קרוגלאָרילאָוו'ן — האט איהם פייגענבוים געזאָגט — און איך בעט אייך, ליעבער פריינד, איהר זאָלט מיר ניט אָבזאגען צו פאָהרען מיט מיר צו דיא כלבים; איך וועל אייך מיט אַלעם מעגליכעם אָבדאנקען.

— זעהר פיין, איך פאָהר מיט אייך....

— לאָז מען מיר איינשפאנען דעם עקיפאזש! האט פייגענבוים בעפוילען דעם שווייצאַר.

— איהר רויכערט מסתמא, הערר זעלינמאַן? — האט איהם פייגענבוים געפרעגט און האט איהם אונטערגעטראָגען א ציגאַר, וואס מאָטיל האט נאך אַזעלכען ניט פערזוכט.

— לאָז אייער בריטשקע שטעהן ביי מיר, און איהר וועט פאָהרען מיט מיר צוזאמען....

שפעטער מיט א האלבע שעה איז שוין מאָטיל געזעסען אין פייגענבוים'ס פערמאכטען עקיפאזש, און 4 ברענענדיגע פערד האבען איהם געטראגען וויא א ווינטער אין דער לופטען; פייגענבוים איז געלעגען אין א זייט אָנגעשפארט און האט געדרימעלט; מאָטיל האט זיך געקאטשעט אהין און אהער וויא אין א וויגעל; זיינע געדאנקען האבען איהם וויט, וויים פארטראָגען; זיין רייכע פאנטאזיע האט איהם געמאָהלט גאנץ שעהנע בילדער, עס האט זיך איהם אויסגעוויזען, אז ער פאָהרט שוין אין אייגענעם עקיפאזש.

אין 4 יאָהר ארום האט שוין מאָטיל זעלינמאַן געהאט א גרויסען מהייל אין פיינענבוים'ס געשעפטען; ער האט שוין געהאט איין אייגענעם עקיפאזש מיט מהייערע פערד, און איז שוין אָבגעזעסען מאָנאטען אין פעטערסבורג.

דאָרט האט ער זיך געלערנט עטיקעטע און האט אָנגעהויבען לעבען אויף דעם אריסטאָקראטישען מאניער.

דעם נאמען מוז מען איבערבייטען: מארק וולאדימיראָוויטש זעלינמאנאָוו.

אלע רוסישע פאמיליעס ענדיגען זיך מייסטענטהיילס אויף „אָוו“.

דאס ווייב מוז פאָהרען קיין אויסלאנד און דיא קינדער דארף מען בילדען אייראָפּעאיש, ניט צוליעב דעם וואס מען דארף א קינד אויסבילדען, נאר וויל דיא מאָדע פאָדערט אזוי, ווייל גאָלדבערג, זילבערבערג, קופּערבערג, אייזענבערג — אלע בילדען דיא קינדער.

לעבען מוז מען דערצו גרויס, ווייל יענע לעבען אויף גרויס.

געשעפטען מוז מען ברעכען גרויסע, ווייל יענע פליהען העכער — מוז מען נאכפליהען; אז עס פּלאצט א געשעפט און עס ווערט א לאָך אין דעם קאפּיטאל, מוז מען דעם לאָך פערשמירען, קיינער זאָל ניט זעהן, ווייל יענע קוקען ארויס. אז זעלינמאנאָוו זאָל זיך אנידערשטעלען, און זעלינמאנאָוו קוקט ארויס, אז זייא זאָלען זיך זעצען; דערפאר יאָגט איינער דעם אנדערן; מען טרייבט, מען שמייסט דיא פערד; מען האט אפילו קיין צייט ניט אונטערצושמירען דעם וואָגען, מען האט מורא דער אנדערער זאָל ניט איבעריאָגען; דיא פערד טראָגען, נאך עטליכע וויאָרסט וועל איך שוין איבעריאָגען.

פלוצים!.... שטעה!... דיא וויזשקיס האבען זיך איבערגעריסען, דיא אקסען האבען זיך צובראָכען, דיא רעדער האבען זיך צוקאמשעט אויף אלע זייטען, דיא פערד זיינען געפאלען... שטעה!....

אָט פאָהרט גאָלדבערג. . . . אָט איז דורכגעלאָפען זילבערבערג מיט א שמייכעלע.... אָט פליהט שוין קופּערבערג און לאכט:

— חא, חא, חא! איבערגעריסען דיא סטרונע!

אָט איז שוין אייזענבערג אויך; ער קוקט אויף דעם געפאלענעם מיט רחמנות און שאָקעלט מיט דעם קאָפּ און גיט איהם א וויכטיגע עצה: ער זאָל געהן צו פוס.... אָ! איין עק!....

שפּעטער מיט א מינוט זיינען זיך שוין צונויפגעלאָפען דיא קרעדיטאָרען און האבען ארומגערינגעלט דעם אונגליקליכען זעלינמאן....

א געשרייא, א ליארם פון אלע זייטען:

— וואס האסט דוא געהאט צו מיר!...

— ווער האט דיך נעצוואונגען דוא זאָלסט אזוי פליהען!...

א רעש, א געפילדער: זעלינגמאנאָוו האט זיך געשטעלט! אָנגעיעצט! מען דארף זיך מיט איהם אָברעכענען! ער איז א שווינדלערשער באַנקראָט! מען משפט איהם.... מען פיהרט איהם אין קרימינאל.... אָט געהט ער....

* * *

אין וואלד.

קום אין וואלד, מיין ליעבער פריינד,
וואו עס סוד׳ען זיך דיא בלעטער;
וואו עס אָטהעמט פרייא דיא ברוסט,
וואו ערקוויקענד איז דער וועטער.

קום, מיין פריינד! פון שטאָדט ענטלויף,
פון גערידערע, פון געטימעל;
דאָרט אין וואלד איז גרין דיא ערד,
גרין דיא ערד און בלוי דער הימעל.

קום אין וואלד, מיין ארמער פריינד,
וועסט פערגעסען אנגסט און ליידען;
הערען וועסטו דאָרט קיין פאלש:
נור פון נאָט דיא פייגעל רעדען.

קום מיין פריינד! דוא ביזט דאָך קראַנק?
מענשען האבען דיך דער־עסען;
דאָרטען וועסט דוא זייא ניט זעהן,
און דוא וועסט דיין זאָרג פערגעסען!

אברהם רייזען.

* * *

יודישע בעאמטע.

מעשה, וואס האט זיך אין א קליין שטעדטעל פאַרלאָפען.

פון שלום עליכם.

....ויגזר על־ימין ורעב
ויאכל על־שמאל ולא שבעו
איש בשר זרעו יאכלו.
(ישעיה ט׳, י״ט.

1.

ביי דער נאכט אין א ווינד, אין א ברענענדיגען פראָסט
איז א יודעל געשווינד, דיא פאָלעס צוקאָזט,
מיט א זאַק אין דיא הענד, אָהן א נשמה געלאָפען,
וויא ווייט ער האט געקענט, — וואס האט זיך דאָ געטראָפען?....

דער וואסער־פיהרער מיכאל, פון דער „יודישער גאס"
קען דאָך גאנץ קהל, מיט זיין פערדעל, זיין פאס;
אויפ׳ן „הייליגען אָרט", וויל מען ניט בעהאלטען
זיין פאָטער; מען האט איהם דאָרט, א טאָג אָבגעהאלטען....

פון האָבער א זאַק, האט מיכאל געהאפט
און האט אהין געפאַקט, וואס ער האט דערטאפט:
א קאָלדרע, צוויי ציכליך — כלה מתנות,
א סדור, דריי ביכליך — דעם חתנ׳ס שלח־מנות,
א מחזור, צוויי סליחות, א תהלים אויף טייטש,
א פיער אלטע לוחות, א שפאָגעל נייע בייטש,
דאס ביסעלע גריט, צוזאמען מיט׳ן קיטעל
(ניט לאַנג געטראָגען בלוט!), דאס שבת׳דיגע היטעל,
א קאַפאָטע א צעריסענע, א יופע מיט לאַטעס.

א פּאָר הענדשקים צוביסענע.... און נאָך אַזעלכע שמאַטעס,
דאס אַלעס מיט׳ן טלית, א פּעקעל געמאַכט —
און אין גאנצען דעם „דלות“, צום גבאי געבראַכט.
דער גבאי ר׳ אברהם־חיים, האט ניט געוואָלט זיין קיין גבאי,
נאָר ער איז אַ „ירא שמים“, און וויל האבען „עולם הבא“....
— איך בין ניט קיין עושר...., האט אויף מיר רחמנות! —
„חיי רו״כ, על פּי יושר, איז ניט קיין ספק, בנאמנות,
גלויב מיר, מיכאל!.... דו וויסט דאָך אליין,
אז פּאָלינעווקער קהל, איז זעהר געמיין;
צו דוא האסט אפשר פערגעסען, אז דיא קבצנים שרייען: „געוואלט!
מיר האבען ניט וואס צו עסען, און אונזערע קינדער איז קאַלט!....
אין שול — ניטאָ א גראָשען, דער „הקדש“ פאַלט איין,
דער מרחץ — פערשלאָסען — וואס קען דערפון זיין?!....
מילא צו הונגער און צו קעלט, זיינען שוין געוואָהנט דיא אָרעמע לייט;
צו האט מען געהערט אויף דער וועלט, אז אין א ווינטערדינער צייט,
אַלע אין טייך דארפען געהן, נעבעך אונזערע „נשים“
און א מרחץ זאָל שטעהן, פערשלאָסען דריי חדשים?!......“

ר׳ אברהם חיים האט דיא „קליידער“, אין בוך איינגעשריבען,
האט זיי פערשלאָסען אין א חדר, און אַ צעטעל איהם געגעבען,
אז מען זאָל געפינען איין אָרט, דעם אלטען צו בעהאלטען,
און מען זאָל איהם דאָרט, שוין מעהר ניט פערהאלטען....

2.

פון׳ם גבאי איז אונזער העלד, צום ראַבינער אוועק....
צום ראַבינער דארף מען געלד; אויס משכנות — איין עק!
אָהן א היטעל איז מיכאל, צום ראַבינער צוגעטרעטען:
(דער אויבער־שמש רפאל, האט דאס איהם אזוי געבאָטען!)
— נעהמט.... אדוני קעניג! איך וועל אייך נאָך דאנקען בעזונדער...—
אַ קערבעל איז וועניג... איך בין אַ מטופל מיט קינדער!....

איהר פיהלט, וויא עס איז קאלט? — איך האב ניט קיין האלץ!
(א מענש אז ער פאלט, פערלירט ער זיין שטאלץ....)
גאנצענע וואכען, זיצט מען אהן ברויט,
ניט דא וואס צו קאכען...... מען ווינשט זיך דעם טויט!
איך מוז לערנען מיינע קינדער, גלייך נאך מיין פערשטאנד....
דערצעהלען יעדען בעזונדער, בין איך ניט אימשטאנד!
פון דיא דאזיגע הכנסות, צאפט זיך מיר בלוט,
און צו אנדערע פרנסות, טויג איך שוין ניט......"

— מיין ליעבער הארצינער ראבינער! האט מיר קיין פאראיבעל:
איך וועל אייך ברענגען א פאר היהנער.... נעהמט דערווייל דעם רובעל! —

* * *

דיא ראבינערשע האט דיא היהנער, מיט טרעהרען בעטראכט....
און מיכאל האט פונ'ם ראבינער, א קוויטעל נעבראכט,
אז „מען מעג" אויפ'ן הייכינען ארט, זיין פאטער בעהאלטען,
און דיא שמשים זאלען איהם דארט, שוין מעהר ניט פערהאלטען......

3.

„און אונז, חברה שמשים, שטעל בראנפען מיט פערבייסען:
מיר זיינען קיין מיוחסים, און וועלען דיך ניט בערייסען —
א קארב יעדען בעזונדער, איז גאר ניט קיין סך!...."
— הערט־זשע אויס, קינדער! צו האלבע גיב איך אייך. —

„ניין, ברודער מיכאל! דיינע ווערטער האבען קיין ממש"
האט זיך אנגערופען רפאל, פון „חברה קדושה" דער שמש.
„ובפרט, דוא אליין, ביסט דען ניט קיין הינער?
דארפסט גאנץ גוט פערשטעהן, אויב דוא ביסט נאר א קלינער,
אז מיר זיינען זעהר, גרויסע ארעמע לייט!
און דער נגיד ר' שניאור, ציהעט ביי אונז אלע צייט
דעם מארך פון דיא ביינער.... דער יקרות איז גרויס;
עסען — עסען מיר שטיינער, און צאהלען „טאקסע" פאר פלייש..

דיא קינדער געבען מיר אין חדר, (מיר זיינען דען קיין יודען?
מיר הארעוועו כסדר, און זיינען קיין מאל צופריעדען;
און אמאל מאכט זיך גאר, אונז אבזיצען, חלילה,
א קיילעכדיג יאהר, און ניט זעהען אפילו
א צייט אין דיא אויגען, קיין קאפיקע, קיין פרוטה,
חאטש ווער אויסגעצויגען! נאר א מאל אין א שמיטה
מאכט זיך, א שטיינער, אז גאט האט רחמנות,
א „פעטינגנער פנר...“ — געננג שוין ליצנות,
רפאל, איין עק, לאז זיין מיט זיין טאטען!
דיא נאכט נעהט אוועק — שוין צייט איהם בעהאלטען...“

* * *

„אהין“ איז אונזער העלד, נעגאנגען ביי דער נאכט,
און צוריק פונ׳ם „פעלד“, האט דיא זונן איהם געבראכט....

עפיגראמען און אנעקדאטען.

איציק און בעריל.

1.

איציק. זאג מיר בעריל. אין דער תורה שטעהט, אז גאט האט דערזעהן, אז דיא וועלט איז געווארען זעהר פערדארבען, האט ער זיא פערטרונקען מיט א גרויסען מבול, איצט איז דיא וועלט נאך טעהרער פערדארבען וויא זיא איז געוועזען פאר דעם מבול, טא פאר וואס איז איצט קיין מבול נימא?

בעריל. דוא זאגסט דאך אליין, אז דיא וועלט איז איצט פערדארבען נאך מעהר וויא פאר דעם מבול, הייסט אז עס וועט זיין ווייטער א מבול, וועט זיא שפעטער נאך מעהר פערדארבען ווערען. צו וואס־זשע נוטצט דער מבול.

2.

איציק. דיא נאטור־פארשער זאגען, אז פון היטץ ווערט יעדער זאך אויסגעצויגען און פון קעלט — צונויף געקנייטשט, זאג מיר בעריל, איז דאס טאקי ווירקליך אזוי?

— געווים אזוי, זעהסט דוא ניט, אז זומער אין א גרויסער היטץ איז דער טאג לאנג און ווינטער אז עס איז קאלט איז דער טאג קורץ.

ק—איקס.

ישראל׳ס אוצרות

אן אוצר פון חכמה און הומאר

געדאנקען, מיינונגען און דער בליק פון די אלטע אידישע חכמים אויף כמעט אלץ וואס דעם מאדערנעם מענשען אינטערעסירט צו וויסען.

צוזאמענגעקליבען פון דער תלמוד׳ישער ליטעראטור (אייניגע פון תנ״ך) און איבערזעצט אין אידיש און אין ענגליש

פון

דר. ב. ווענד

„ישראל׳ס אוצרות״ איז קלאסיפיצירט אין פערציג קאפיטלען, פאר יעדע טהעמא א קאפיטעל.

„ישראל׳ס אוצרות״ גיט דעם לעזער די אריגינעלע וויסענשאפט און חכמה פון אונזערע אבות אין א באצויבערענדען וועג.

ארויסגעגעבען אויף די פאלגענדע אופנים:

אריגינעלער העברעאישער טעקסט מיט דער איבערזעצונג אין אידיש, פראכטפול געבונדען אין קלאטה	$ 1.50
בלויז די ענגלישע איבערזעצונג, פראכטפול געבונדען אין קלאטה	$ 1.50
ביידע אויבענדערמאנטע צוזאמען, געבונדען אין איין קלאטה באנד	$ 2.50

HEBREW PUBLISHING COMPANY
632 Broadway, New York

0° 879

ISBN:0-657-11896-6

א נייער דריי שפּראַכיגער
ווערטערבוך

— פון —

אלכסנדר הארקאווי

אידיש, העברעאיש און ענגליש

אלכסנדר הארקאווי, וואָס האָט זיך בעריהמט געמאַכט מיט זיינע ווערטער ביכער, וועלכע האָבען גערינט פאַר א וועג ווייזער א גאַנצען דור צו ערלערנען די ענגלישע שפּראַך, האָט יעצט בעקרוינט זיין ארבייט מיט דעם נייעם ווערק, וועלכע שיינט איבער אַלע זיינע פריהערינע שאַפונגען.

דער ווערטערבוך איז דאס ערשטע ווערק וואָס פעראייניגט אַלע דריי שפּראַכען צוזאַמען דורך יודיש. און שטעהט העכער פון אַ טרוקענעם ווערטערבוך וועיל אויסער וואָס ער פערטיישט ריכטיג יעדען וואָרט אין דריי שפּראַכען איז ער אויך אַ זאַמלונג פון אַלע אלטע און נייע שפּריכווערטער, ליטעראַרישע פראַזען אין פאָלקסטימליכע אויסדרוקען פון טעגליכען לעבען, וועלכע ער טראָגט אַריבער אין אַ זאַפטיגען העברעאיש און ענגליש.

שעהן גערדרוקט, געבונדען אין סילק קלאטה

פרייז 5 דאָלאַר

HEBREW PUBLISHING COMPANY
632-34 Broadway, New York.